

gratis

Volg ons ook op facebook
► Veldverkenners

*Wie zijn onze boeren,
en wat produceren ze?*

Veld

VERKENNERS

De Vlaamse landbouw anno 2016

Plattelands TV

1 zender - 4 thema's

Boerenstebuiten

Voor en door de Land- en Tuinbouw

Jacht & Visvangst

Voor de gepassioneerde Jager en Sportvisser

HippoTv

Paardensport, -fokkerij en -recreatie

Countrylife

Alles wat reilt en zeilt op het Platteland

televisie voor en door de land- en tuinbouw

Land- en tuinbouw is één van de 4 thema's op **PlattelandsTV**.

Het programma **Boerenstebuiten** is gratis te bekijken in heel Vlaanderen en het Brussels Hoofdstedelijk Gewest.

Meer info over de actuele uitzendmomenten vind je op

www.plattelandstv.be

of op onze facebookpagina.

Edito

Allegaatje

Onlangs lasen we in de krant dat het aantal landbouwbedrijven in Vlaanderen opnieuw gedaald is. Er zijn vandaag nog zo'n 24.000 actieve boerderijen, terwijl dat er begin deze eeuw nog meer dan 40.000 waren. Het deed ons nadenken: wie zijn de boeren achter die bedrijven eigenlijk? In het Landbouwrapport van 2014 lezen we dat hun bedrijven gekenmerkt worden door *specialisatie, schaalvergroting, verbreding en innovatie*. Maar wat wil dat zeggen? En geldt dat voor elk van die 24.000 boeren? Want in een regio zo klein als Vlaanderen, blijkt de verscheidenheid aan boerderijen groot. We gingen op zoek naar cijfers om een beter beeld te krijgen van onze landbouw anno 2016, en spraken met land- en tuinbouwers die het elk op hun manier doen. Hoewel ze soms van mening verschillen, vormen zij samen 'de landbouw'.

Veel leesplezier!

Nele Jacobs

Fulltime veld- en boerderijverkenner

Inhoud

Groenten, vlees of bloemen

Wat produceren onze boeren?

08

Fabriek of keuterboer

Hoe groot zijn onze boerderijen?

14

Ussalon, sociale zorg en B&B

Bijklassen op de boerderij

24

Nieuwe landbouw

Wat is dat?

33

Gangbaar of bio, intensief of gemengd

Hoe produceren onze boeren?

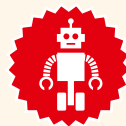
12

Oude bokken of groene blaadjes

Wie zijn onze boeren?

20

Robots of klompen

Hoe modern zijn onze boeren?

28

Landbouw in een breder perspectief

38

24.252

Dat is het exacte aantal land- en tuinbouwbedrijven dat Vlaanderen in 2013 telde. Ter vergelijking: in 2014 woonden er 6,4 miljoen inwoners. Zo gesteld lijkt het aantal boerderijen erg klein. En toch hebben wij geen honger. Natuurlijk wordt er voedsel ingevoerd, maar een belangrijk deel van wat wij consumeren, komt toch uit eigen land. Onze agrohandelsbalans is trouwens positief, wat wil zeggen dat we meer landbouwproducten exporteren dan importeren.

Dat is straf, en het maakt ons des te nieuwsgieriger. Want **wat** produceren onze boeren eigenlijk? Om hoeveel ton of liter gaat het? **Hoe** produceren ze het? Biologisch, gangbaar, intensief of gemengd – hoe verhouden die productiemethoden zich ten opzichte van elkaar? Zijn onze boerderijen groot of eerder klein? Hoe zit het met onze veestapel? En **wie** werkt er op de bedrijven? Zijn het nog steeds vooral familieleden? Of worden onze boerderijen misschien bevolkt door de nieuwste robots, zo **modern** als ze zijn? Of zijn ze toch niet zó vooruitstrevend? Hoe zit het trouwens met de **nevenactiviteiten** van onze land- en tuinbouwers? Zijn ze intussen allemaal B&B-uitbater, of valt dat wel mee? En de '**nieuwe boeren**' waar we soms iets over lezen, wie zijn dat?

Meer info

Op al deze vragen krijg je in dit boekje een antwoord. Onder de indruk? We hebben dan ook ons best gedaan ;). Zoals altijd kan je meer informatie over de verschillende onderwerpen terugvinden op onze website en facebookpagina. Gewoon even surfen naar www.veldverkenners.be en www.facebook.com/veldverkenners. Vind je ergens geen antwoord op, stel ons dan zeker je vraag via info@veldverkenners.be. Lees je dit boekje online en heb je liever een papieren exemplaar? Dat kan je gratis aanvragen vanaf 5 exemplaren, ook via info@veldverkenners.be.

Groenten, vlees of bloemen

Wat produceren onze boeren?

Ze zijn met 24.252, dat wisten we al. Maar wat produceren ze? Verschillende dingen. Grofweg kunnen de activiteiten van boeren onderverdeeld worden in akkerbouw, tuinbouw en veeteelt.

Akkerbouw is de productie van granen, aardappelen, nijverheids- gewassen (bv. suikerbieten, vlas, hop) en gras (weiland).

Tuinbouw is de productie van groenten, fruit, bomen, heesters, kamerplanten en bloemen.

Veeteelt is de productie van vlees, eieren en melk. Vlees kan afkomstig zijn van runderen, varkens, pluimvee of schapen; melk van koeien, geiten, paarden en ezels.

Verder produceren land- en tuinbouwers nog energie (bv. zonnepanelen) en bio-massa (bv. hout).

Is Vlaanderen een akkerbouw-, tuinbouw- of veeteeltregio?

Akkerbouw neemt in Vlaanderen het meeste **plaats** in, en dan vooral voor de productie van voeder- en graangewassen (79%). Groenten in openlucht nemen veel minder ruimte in beslag, maar nog

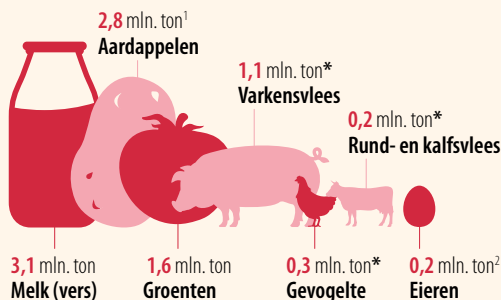
Om hoeveel ton of liter gaat het?

In totaal produceerde de Vlaamse land- en tuinbouw in 2015 voor **5,5 miljard euro** aan gewassen, vlees, eieren en melk.

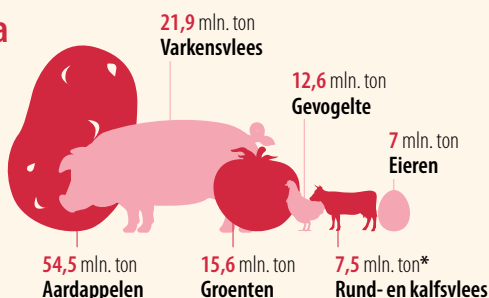
Hoeveel flessen melk en hoeveel koteletten zijn dat? We hebben niet voor alle categorieën cijfers gevonden, maar wel voor deze. Opgelet, het gaat om Belgische productiecijfers, niet alleen Vlaamse (!). Ter vergelijking hebben we ook Europese productiecijfers toegevoegd.

* Opmerking: De productie van vlees wordt uitgedrukt in **ton slacht- of karkasgewicht**. Dat is het gewicht van het dier gewogen onmiddellijk na de slacht. Kop, huid, hoeven, darmen en dergelijke zijn al verwijderd, maar beenderen niet. Bovendien is er na de slacht nog wat vocht- en snijverlies. Het eigenlijke gewicht aan vlees dat overblijft, ligt dus een pak lager. Ter illustratie: de gemiddelde Belg verbruikte in 2013 **86 kilogram** vlees uitgedrukt in karkasgewicht, maar at daarvan slechts **57 kilogram** daadwerkelijk op (eetbare delen).

België 2012-2013

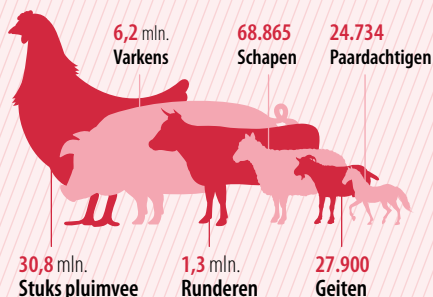

Europa 2012

steeds meer dan groenten in serres, fruit en sierteelt. Uitgedrukt in **aantal bedrijven** is akkerbouw eveneens de grootste activiteit, met de productie van voedergewassen (70% van de bedrijven) voorop. Veeteelt volgt op de tweede plaats, met rundveehouderij als grootste *poot*. Uitgedrukt in **productiewaarde**³ is veehouderij echter de belangrijkste sector (60%), gevolgd door tuinbouw (29%) en dan pas akkerbouw (11%). Concreet genereerde de varkenshouderij in 2013 bij uitstek de *waardevolste* productie (1,6 miljard euro). De melkveehouderij was als tweede belangrijkste op dat vlak amper de helft waard (799 miljoen euro).

Veestapel Vlaanderen in 2013

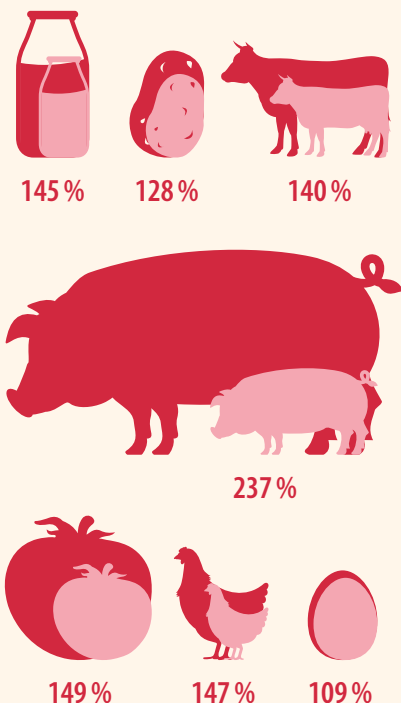
Hoeveel ruimte veeteelt in beslag neemt (behalve voor de productie van voedergewassen en gras), weten we niet – het belang van veeteelt wordt in **aantal dieren** in plaats van hectare uitgedrukt.

Belgische zelfvoorzieningsgraad

De totale Belgische productie ten opzichte van de totale Belgische consumptie. Een cijfer hoger dan 100 procent betekent dat de Belgische boeren meer produceren dan de Belgische consumenten verbruiken.

■ productie
■ consumptie

Orchideeën Coupé

Activiteiten? 2.500 m² serres met orchideeën en een beetje snijgroen, verkoop via de eigen winkel en via de veiling.

Infrastructuur? Serres met extra isolerend glas en dubbele schermdeuken, verwarming op aardgas (hoogrendementsketel op lage temperatuur) en roltafels om ruimte te besparen (geen extra wandelgangen). Vroeger was er ook een labo om aan veredeling te doen, maar nu wordt het labowerk uitbesteed.

Waarom? Frank: "Toen ik klein was, kweekte onze overbuur orchideeën. Op vrije dagen ging ik er als 7- tot 12-jarige helpen, in ruil voor een plant aan het einde van de maand. Zo is mijn passie voor orchideeën ontstaan. In feite is het een uit de hand gelopen hobby."

Achtergrond? Franks vader kweekte tropische planten en diens vader was ook tuinder, typisch voor de streek.

Opvolging? Neen, de kinderen van Frank en Anjes hebben andere carrièreplannen.

Droom? Frank: "Gezapig voortdoen zoals we bezig zijn. We denken nog lang niet aan stoppen, daarvoor scheppen we te veel genoegten uit onze job."

www.orchidee-coupe.com

”

*In feite is het
een uit de hand
gelopen hobby.*

Frank

Wat? Familiaal sierteeltbedrijf in
Melle sinds 1970, 3de generatie.

Wie? Frank (63) en
zijn vrouw Anjes (63).

Wie nog? 2 vaste medewerkers.

Gangbaar of bio, intensief of gemengd

»»» *Hoe produceren onze boeren?* «««

Je leest vaak dat de Vlaamse land- en tuinbouw een sterk gespecialiseerde sector is. Maar wat wil dat zeggen? Het heeft niets te maken met het niveau van kennis van de boer of tuinder, maar met de mate waarin hij zijn bedrijf rond één of slechts enkele teelten heeft uitgebouwd.

Waar een boer vroeger enkele kippen had, een varken, eventueel een koe, een boomgaard in de (voor)tuin en voor de rest akkers met vooral graan, heeft hij zich de afgelopen decennia gespecialiseerd in ofwel kippen, ofwel varkens, ofwel runderen, ofwel groenten, enzovoort. Al is het klassieke gemengde bedrijf vooralsnog niet helemaal van het toneel verdwenen.

**88% is gespecialiseerd –
12% is gemengd**

Meer dan de helft van de bedrijven was in 2013 gespecialiseerd in veeteelt (54%), 21 procent in akkerbouw en 13 procent in tuinbouw. De overige bedrijven waren gemengd (12%). De mate van specialisatie is afhankelijk van het type activiteit. Zo is fruitteelt een sterk gespecialiseerde activiteit (meer dan 90% van de

de biologische teelt, en die zijn bij wet bepaald. In 2014 telde Vlaanderen **343** actieve bioboeren (1,4% van alle landbouw-bedrijven), die samen 0,8 procent van het Vlaamse landbouwareaal bewerkten en 375.000 dieren kweekten. De meeste van hen zijn professioneel bioboer (92%), maar hun bedrijven zijn gemiddeld kleiner dan die van gangbare (niet-bio) bedrijven. Een gemiddeld biobedrijf bewerkt **14,7 hectare** grond, terwijl een gangbaar bedrijf gemiddeld 25 hectare bewerkt. Dit gemiddelde zegt echter niet alles. Zo kent de biosector de jongste jaren een grote instroom van erg kleine bedrijven (< 3 ha), die het gemiddelde gevoelig naar beneden halen. Deze kleine bedrijven zijn typisch **zelfoogstboerderijen**. Meer daarover lees je op pagina 34-35.

fruitbedrijven produceert alleen fruit), terwijl akkerbouw vaak gecombineerd wordt met bijvoorbeeld veeteelt (slechts 35 % van de akkerbouwbedrijven doet alleen aan akkerbouw).

- Typisch gespecialiseerde activiteiten zijn fruitteelt, mestkalveren, leghennen, glasgroenten, sierteelt en varkens.
- Activiteiten die vaak gecombineerd worden met andere zijn akkerbouw, zoogkoeien en groenten in openlucht.

1,4% teelt biologisch

Een wat bijzondere specialisatie is de biologische teelt. Al heeft bio niets te maken met wat de boer produceert, maar wel met hoe hij produceert. In dit geval is dat volgens de principes van

Fabriek of keuterboer

—>>> *Hoe groot zijn onze boerderijen?* <<<—

Over de grootte van landbouwbedrijven is al veel inkt gevloeid. Het is een onderwerp dat onze gemoederen beroert, zoveel is duidelijk. Vaak wordt de discussie echter beperkt tot twee uitersten: willen we *aalbare* familiebedrijven waar nog zo veel mogelijk met de hand wordt gewerkt? Of willen we moderne, efficiënte *landbouwfabrieken* die concurrentieel zijn op de wereldmarkt?

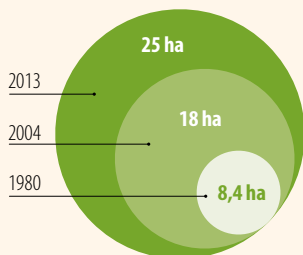

Als of het landbouwlandschap zo eenvoudig in twee te delen valt. De eerste categorie bestaat nog nauwelijks, de tweede is een schrikbeeld gecreëerd op basis van uitzonderlijke voorbeelden uit pakweg Australië of China. In beide gevallen heeft het weinig te maken met de landbouw in Vlaanderen anno 2016. Enkele feiten en cijfers die dat bewijzen.

Vele kleintjes verdwijnen

Dat onze bedrijven groter worden, is een feit. Maar de snelheid waarmee dat gebeurt of hoe groot ze worden, zijn zaken waarover verwarring bestaat. Want terwijl rekenkundige gemiddelden lijken te wijzen op een spectaculaire groei van de bedrijven, blijft het aantal bedrijven die echt zo spectaculair groeien in realiteit beperkt. Wat gebeurt er dan wel? Het zijn vooral de kleine bedrijven die verdwijnen – wat de gemiddelden de hoogte in jaagt – terwijl de overblijvende bedrijven de vrijgekomen ruimte innemen en zo dus *organisch* groeien.

Het gemiddelde aantal hectare per bedrijf

Het gemiddelde bedrijf telt

25 hectare...

Als we praten over grote en kleine bedrijven, over wat praten we dan? De gemiddelde grootte van onze boerderijen in 2013 bedroeg zo'n 25 hectare. Een decennia geleden was dat nog 18 hectare, in 1980 zelfs nog maar 8,4 hectare. De gemiddelde oppervlakte grond die een boer bewerkt, is dus gestegen (+40% sinds 2004 en +300% sinds 1980). Maar dat is ook logisch, als het aantal boerderijen daalt (-30% sinds 2004), terwijl het landbouwareaal veel minder drastisch daalt (-1,7%).

... aantal dieren

86 → 119

1.284 → 1.848

31.819 → 47.092

... en aantal voltijdse arbeidskrachten

1,4 → 1,65

...119 runderen, 1.848 varkens of 47.092 stuks pluimvee

Het gemiddelde aantal dieren per bedrijf stijgt continu. In 2004 waren 86 runderen, 1.284 varkens en 31.819 kippen per gespecialiseerd bedrijf nog het gemiddelde, in 2013 waren dat er al respectievelijk 119 (+38 %), 1.848 (+44 %) en 47.092 (+48 %).

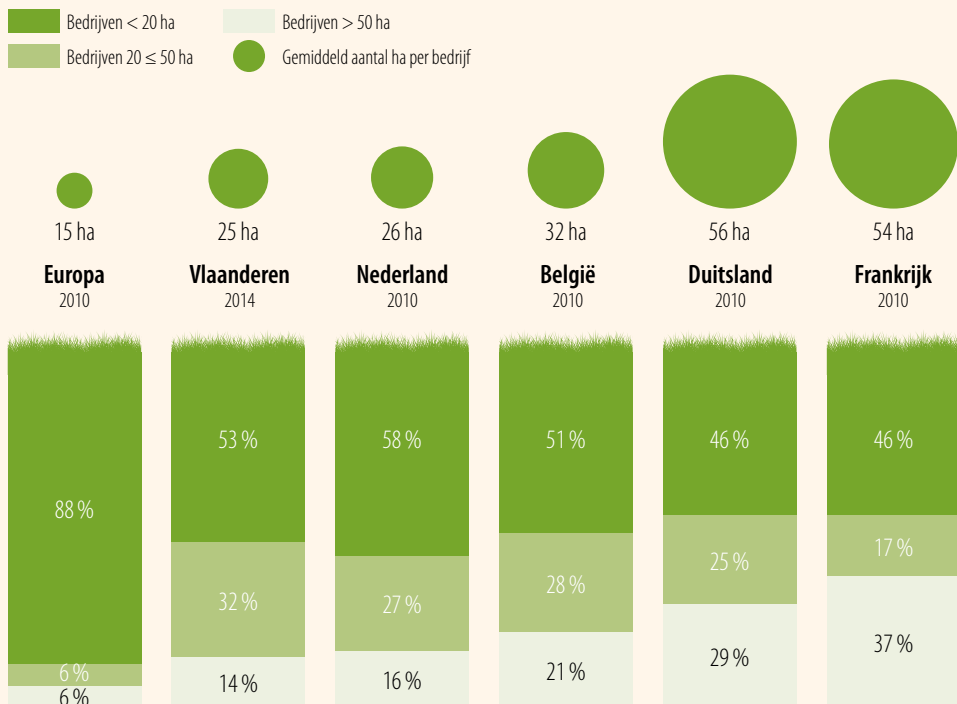
...en stelt 1,65 mensen (voltijds) tewerk

In 2013 stelde het gemiddelde bedrijf 1,65 voltijdse arbeidskrachten tewerk. In 2004 waren dat er 1,4. Erg spectaculair is de arbeidsbezetting op een boerderij dus niet gegroeid – wat gemakkelijk te verklaren valt door de toegenomen mechanisatie, maar meer daarover op pagina 28-32. De standaard output¹ per bedrijf is wél opvallend gestegen. Tussen 2004 en 2013 nam de gemiddelde productiewaarde toe met 36 procent – een stijging die in lijn ligt met die van het aantal hectare en dieren per bedrijf.

Maar het gemiddelde bedrijf bestaat niet

De gemiddelde Belg bestaat niet, de gemiddelde boerderij ook niet. Boerderijen verschillen onderling bijvoorbeeld erg in grondoppervlakte, onder meer afhankelijk van hun type activiteit. Zo heb je aardappelbedrijven die veel grond nodig hebben om een volwaardig inkomen te verwerven, maar ook intensieve pluimveehouderijen die met **slechts 3 hectare of nog minder** voldoende inkomen genereren. Om je toch een beeld te kunnen vormen van de situatie in Vlaanderen, vind je hiernaast de verdeling van het aantal bedrijven volgens aantal hectare, en een vergelijking daarvan met Europa en onze buurlanden.

Verdeling van de boerderijen per aantal hectare

30% wordt uitgebaat door een hobbyboer

Omdat er zo veel verschil is in het aantal hectare afhankelijk van het type activiteit, is het beter te kijken naar de standaard output om de grootte van bedrijven te vergelijken. En dat levert een interessant plaatje op: slechts 70 procent van de boerderijen genereert **minstens 25.000 euro aan productie per jaar**, en wordt daardoor beschouwd als een bedrijf met beroepsmatig karakter. De andere 30 procent genereert onvoldoende inkomen om op een gangbare manier of zonder bijkomende inkomsten van te leven. Zij worden vaak dan ook niet uitgebaat door *fulltime boeren*, maar door landbouwers in bijberoep of door zogenaamde *hobbyboeren*.

Hoe groot zijn onze professionele boerderijen?

Als 30 procent van de boerderijen geen beroepsmatig karakter heeft, geven voorgaande gemiddelden een vertekend beeld van onze professionele land- en tuinbouw. En wat we eigenlijk willen weten, is hoe groot onze professionele boerderijen zijn. Gelukkig is dat al eens onderzocht.

3. Aantal voltijdse arbeidskrachten per hectare.

Ze tellen gemiddeld meer dan 31 hectare...

Dat gemiddelde is tussen 2001 en 2012 met bijna 43 procent gestegen, want in 2001 bedroeg het nog maar 22 hectare.

... 116 runderen, 1.345 varkens en 35.094 stuks pluimvee

Ook dit gemiddelde is gestegen sinds 2001, met zo'n 44 procent. Het aantal runderen op professionele bedrijven steeg met een kwart, het aantal kippen met 43 procent en het aantal varkens met 67 procent².

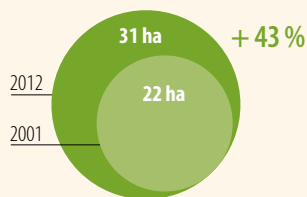
...en stelt 1,96 mensen voltijds tewerk

In 2001 waren dat er nog maar 1,72 (+14%). Het aantal familiale arbeidskrachten daarentegen is gedaald (-9%). Ook de arbeidsintensiteit³ is gedaald, wat onder meer wijst op een toegenomen mechanisatie. De standaard output van de professionele bedrijven ten slotte is sinds 2001 gestegen met zo'n 30 procent.

Maar ook het gemiddelde professionele bedrijf bestaat niet

Opnieuw moet de opmerking worden gemaakt dat gemiddelden niet alles zeggen. Zo zijn er grote verschillen **tussen de sectoren**: akkerbouw- en rundveebedrijven hebben de grootste gemiddelde oppervlakte grond (35-40 ha), kippenbedrijven de kleinste (<20 ha). Verder zijn er ook veel verschillen **tussen de bedrijven onderling**. De vijf grootste bedrijven bewerkten in 2011 gemiddeld maar liefst 603 hectare grond, terwijl 95 procent van de bedrijven het met minder dan 78 hectare moest doen. Hetzelfde geldt voor het aantal dieren. De vijf grootste melkveebedrijven hadden in 2011 bijvoorbeeld gemiddeld 441 koeien, terwijl de meeste (95%) andere melkveebedrijven minder dan 109 koeien molken.

Het gemiddelde aantal hectare per bedrijf

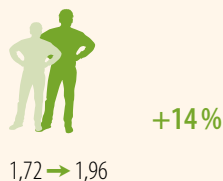

... aantal dieren

2001 → 2012

... en aantal voltijdse arbeidskrachten

2. Het aantal dieren dat hier vermeld wordt, is de gemiddelde som van alle dieren op professionele bedrijven, ook op niet-gespecialiseerde (gemengde) bedrijven. Hierdoor is het aantal lager dan het aantal op pagina 16, waar alleen de dieren op gespecialiseerde rundvee-, melkvee-, varkens- en pluimveebedrijven worden meegerekend.

Oude bokken of groene blaadjes

Wie zijn onze boeren?

De land- en tuinbouwsector wordt vaak als een mannenbastion beschreven. Maar is dat wel zo? Hoe oud zijn onze boer(inn)en eigenlijk? En klopt het wel dat de boerenstiel vooral een familiezaak is?

Familie boven in Europa

De overgrote meerderheid van de boerderijen in Europa heeft een familiale structuur¹ (97 % in 2010). In de meeste lidstaten maken zij nog steeds 90 procent of meer uit van de land- en tuinbouwsector. In slechts drie landen is hun aandeel kleiner: in België (89,7 %), Tsjechië (84,2 %) en Frankrijk (75,5 %).

Family matters

In 2013 werkten 51.583 personen op regelmatige basis op een Vlaams land- of tuinbouwbedrijf. De meeste van die personen waren **familie**: de boer of boerin zelf (41 %), zijn of haar partner (21 %) en andere familieleden (15 %). Het aandeel niet-familiale arbeidskrachten bleef relatief klein (23 %), maar werd wel groter: van 0,33 voltijdse banen per bedrijf in 2004 naar 0,59 in 2013. In lijn met deze evolutie stijgt ook het aantal **vennootschappen** (bedrijven opgericht door twee of meer partners) in de sector. Tussen 2001 en 2013 steeg dat aantal met bijna 70 procent, van 5 procent naar bijna 15 procent van alle bedrijven. Land- en tuinbouw is dus nog steeds vooral een zaak van familie, al lijkt dat stilaan te veranderen. Zo worden vennootschappen vooral opgericht door jongere boeren, wat doet vermoeden dat hun belang in de toekomst nog zal stijgen.

1. Familiale bedrijven zijn bedrijven waar minstens de helft van de werknemers familie is.

De gemiddelde boer is een man...

Slechts 11 procent (2.884) van de bedrijfshoofden in 2013 was een vrouw. Vrouwen zijn dus ondervertegenwoordigd aan het hoofd van de boerderij, maar dat wil niet zeggen dat ze helemaal afwezig zijn. Zo hielpen een kleine 10.000 vrouwen hun man op de boerderij, vaak meer dan halftijds (57 %), en sprongen nog eens 5.733 vrouwen met of zonder familieband regelmatig bij. In totaal bracht dat het aantal vrouwen op de boerderij op **17.839** – het aantal mannen op de boerderij bedroeg **33.744**.

...van 52 jaar

In 2004 was de gemiddelde leeftijd van de boer(in) in Vlaanderen nog 48 jaar, in 2013 al 52 jaar. Deze stijging heeft te maken met de beperkte instroom van jonge boer(inn)en: slechts 5 procent (!) van de bedrijfshoofden is jonger dan 35 jaar. ➡

Vergrijzing in Europa

Vergrijzing in de landbouw is geen uitsluitend Vlaams verhaal. Het fenomeen doet zich voor in heel Europa. Zo is een derde (30 %) van de bedrijfsleiders in Europa 65 jaar of ouder, en slechts 7,5 procent jonger dan 35. De meerderheid (53 %) van de Europese boeren is 55 jaar of ouder.

Waarom word je boer?

Op de vraag waarom ze van hun job houden, antwoordden de meeste land- en tuinbouwers in 2012 dat het werk hen voldoening schenkt (88 %), dat ze het belangrijk vinden om zelfstandig en onafhankelijk te zijn (87 %) en dat ze tijdens het werk kunnen genieten van de open ruimte (85 %).

Ter vergelijking: het aandeel 65-plussers bedraagt 11 (bij de mannen) en 17 procent (bij de vrouwen). De landbouwsector wordt met andere woorden gekenmerkt door *vergrijzing*.

...zonder opvolging

Bovendien heeft slechts 9 procent van de bedrijven 'zeker' een opvolger. De rest heeft er geen (34 %) of 'weet het nog niet' (42 %). Dit heeft te maken met de grote onzekerheid in de sector, het feit dat ook boerenzonen en -dochters vandaag (iets anders) kunnen gaan studeren, de grootte van het kapitaal dat met een overname gemoeid is en het feit dat een aantal bedrijven gewoon te klein of te verouderd is om nog lang leefbaar te zijn. De kans bestaat dus dat we het binnen 10 tot 20 jaar met nog een pak minder boer(inn)en moeten stellen.

...en zonder diploma

Nog steeds 56 procent van de boer(inn)en had in 2013 uitsluitend praktische ervaring en genoot geen specifieke landbouwopleiding. Maar dit is aan het veranderen. Tussen 2005 en 2010 steeg het aandeel bedrijfsleiders met een hoger diploma van 30 naar 34 procent. Bovendien zijn jonge bedrijfsleiders doorgaans beter opgeleid. Zo had 61 procent van hen in 2010 gestudeerd, tegenover slechts 30 procent van hun oudere collega's.

Familie D'Heygere

Activiteiten? 350 zeugen, 1.700 vleesvarkens, 20 ha akkerbouw (maïs, aardappelen en tarwe).

Nevenactiviteiten? Loonwerk (vooral mest uitrijden).

Waarom? Brecht: "Varkenshouder is een boeiende job met veel afwisseling. Ik ben opgegroeid op het bedrijf en wist dus waaraan ik begon."

Achtergrond? Brecht studeerde elektro-mechanica en volgde daarna een starterscursus landbouw.

Infrastructuur? Computergestuurde voederinstallatie, zonnepanelen en warmtepomp.

Recente investeringen? Uitbreiding vleesvarkensstal (2008), vernieuwing biggenbatterij (2008) en deel van de zeugenstal (2012/2013).

Toekomstplannen? Brecht: "Wanneer mijn ouders op pensioen gaan, neem ik het bedrijf over – voorlopig baten we het samen uit. Mijn droom is een volledig gesloten varkensbedrijf, wat wil zeggen dat alle biggen die hier geboren worden, ook hier worden vetgemest. Daarvoor moet echter een vleesvarkensstal worden bijgebouwd, want nu hebben we te weinig ruimte. De varkens waar we momenteel geen plaats voor hebben, worden grootgebracht in stallen die we huren van collega's."

”

*Varkenshouder
is een boeiende
job met veel
afwisseling*

Brecht

Wat? Familiaal zeugen- en vleesvarkensbedrijf in Ingooigem, 3de generatie.

Wie? Brecht (26) baat het bedrijf uit samen met zijn vader Eddy (54) en moeder Ann (53).

Yssalon, sociale zorg en B&B

Bijklussen op de boerderij

© Mine Dalemans

Zeggen dat schaalvergroting de enige optie is voor boeren in Vlaanderen, is een brug te ver. Het zou bovendien praktisch niet haalbaar zijn, want het landbouwareaal krimpt en sommige boerderijen zijn gewoon niet geschikt om uit te breiden. Zo'n 20 tot 25 procent van de boeren kiest dan ook voor verbreding en combineert de productie met andere activiteiten.

De meest gangbare vormen van verbreding zijn¹:

 Sociale opvang (405 bedrijven): 'zorg-boerderijen' die in samenwerking met een erkende welzijns- of zorgvoorziening mensen uit kwetsbare groepen opvangen en begeleiden. Ze ontvangen daarvoor een subsidie.

 Hoevertoerisme (401 bedrijven): boerderijen die kamers (B&B) of vakantiewoningen verhuren aan toeristen.

 Bedrijfsrondleidingen (68 bedrijven): 'kijk-boerderijen' die consumenten (vaak in groep of klas) ontvangen en rondleiden, soms gecombineerd met een proeverij of (educatief) spel.

Milieu- en natuurzorg (3.196 bedrijven): boerderijen die een vrijwillige overeenkomst aangaan met de Vlaamse Landmaatschap om extra zorg te dragen voor het milieu of de natuur, en daarvoor een compensatie ontvangen.

Landschapsintegratie (640 bedrijven): land- of tuinbouwers die een landschapsbedrijfs- of erfbeplantingsplan laten opstellen bij de provincie, om een nieuwe stal of nieuw bedrijfsgebouw vergund te krijgen.

Loonwerk (949 bedrijven): land- of tuinbouwers die op andere bedrijven ingehuurd worden om werkzaamheden uit te voeren met hun machines.

Hoeveverkoop (2.133 bedrijven): land- of tuinbouwers die hun producten, eventueel aangevuld met producten van collega's, zelf verkopen op de boerderij.

Hoeveverwerking (457 bedrijven): land- of tuinbouwers die op het bedrijf zelf hun primaire producten verwerken tot bijvoorbeeld confituur, fruitsap, kaas, charcuterie en ijs.

Energieproductie voor verkoop (895 bedrijven): boerderijen die energie produceren met zonnepanelen of warmtekrachtkoppelingsinstallaties (WKK's) en het surplus aanbieden op een lokaal net.

Verder zijn er boerderijen die verjaardagsfeestjes organiseren, teambuildingactiviteiten aanbieden, workshops geven, enzovoort. Over hoeveel bedrijven dat gaat, vinden we niet terug in de statistieken. Het zullen er dus geen tientallen zijn.

Waarom klussen ze niet allemaal bij?

Slechts 20 tot 25 procent van de boerderijen doet zoals gezegd aan verbreding. Waarom doen ze het niet allemaal? Omdat sommigen er gewoon geen tijd voor hebben, omdat ze al voldoende ➡➡➡

verdienen aan hun productieactiviteiten, omdat ze niet over de juiste faciliteiten beschikken, of omdat ze er geen zin in hebben. Niet alle land- en tuinbouwers zijn immers in de wieg gelegd om hun producten zelf aan de man te brengen of gasten te ontvangen op de boerderij. Het vergt andere vaardigheden dan in je eentje gewassen telen of dieren verzorgen. Bovendien zou het niet interessant zijn als ze allemaal een hoevewinkel of ijssalon zouden openen. Het vet zou snel van de soep zijn...

Nichemarkten

Marktdifferentiatie is in landbouwmiddens het nieuwe modewoord. Als alternatief voor kostenreductie, schaalvergroting en focus op technische resultaten. In plaats van allemaal zo goedkoop mogelijk hetzelfde product (bv. gewone melk) te leveren aan dezelfde afnemers (bv. de melkerij), zouden boeren specifieke producten kunnen creëren voor een specifieke markt. Producten met een **hogere meerwaarde** op vlak van gezondheid, kwaliteit, dierenwelzijn, enzovoort: vlees van varkens in buitenlucht gekweekt, melk van koeien op een speciaal dieet, een aardappeltas dat alleen geteeld wordt in een bepaalde streek, ... Verschillende trends wijzen erop dat consumenten bereid zijn extra te betalen voor zo'n nicheproducten. Maar opnieuw geldt hier: dit is geen oplossing voor alle boeren. Producenten voor een nichemarkt vergt extra inspanningen en vaardigheden, die niet alle boeren aan de dag kunnen of willen leggen. Bovendien zou een niche geen niche zijn zonder een beperkt aantal aanbieders. Nichemarkten hebben hun succes nu eenmaal voor een stuk te danken aan hun kleinschaligheid.

Hoeve 't Alkeveld

Activiteiten? ± 110 melkkoeien en bijbehorend jongvee, ± 80 ha aardappelen, suikerbieten, wintertarwe, gerst, maïs en gras.

Nevenactiviteiten? Verwerking van melk tot ijs, andere verse zuivel en desserts, ijssalon en hoevewinkel, bezoekboerderij, zorgboerderij.

Waarom? Leen: "Ik ben er via mijn man ingerold en had er in het begin wat moeite mee. Boer(in) zijn is geen job, het is een levensstijl. Je bent er dag en nacht mee bezig. Je móet het wel graag doen, anders houd je het niet vol. Intussen doe ik het met volle goesting. Vooral het contact met onze klanten en hun tevreden gezichten als ze een ijsje eten, geeft veel voldoening. En je bent natuurlijk veel thuis en moet 's morgens en 's avonds niet aanschrijven in de file."

Achtergrond? Leen werkte als tuin- en landschapsarchitecte tot ze in 2012 besloot in het bedrijf te stappen. Chris groeide op het bedrijf op en nam het in 2006 van zijn ouders over.

Infrastructuur? 2 melkrobots, mestrobot, zelfrijdende mengvoerwagen, zonnepanelen, -boiler en warmterecuperatiesysteem, GPS-gestuurde tractoren.

Recente investeringen? Nieuwe ijsturbine om meer ijs te kunnen draaien en dat op een water- en energie-efficiëntere manier.

Toekomstplannen? Leen: "Tegen eind 2015 wilden we 120 koeien melken. Dat zijn er vandaag 110, dus er zit nog wat rek op. Verder willen we ons bedrijf optimaliseren, vooral wat het energieverbruik en onze arbeid betreft. En we willen de boerderij nog aantrekkelijker maken voor bezoekers, onder meer door meer melk te verwerken en de toegankelijkheid te verhogen."

www.hoevetalkeveld.be

”

Boer(in) zijn is geen job, het is een levensstijl.

Leen

Wat? Familiaal melkveebedrijf met ijssalon en hoevewinkel in Zottegem, 3de generatie.

Wie? Leen (32) ontfermt zich over de hoevewinkel en -verwerking, haar man Chris (34) over de boerderij. Schoonmoeder Cesarine (59) springt soms bij.

Wie nog? 1 fulltime werknemer in het ijssalon en de hoevewinkel.

Robots of klompen

Hoe modern zijn onze boeren?

Groenten telen kan in principe iedereen. Je hebt er ook niet veel voor nodig. Met een lap grond en een linker- en rechterhand kom je al ver. Breid je je moestuin echter uit naar een professioneel tuinbouwbedrijf, wordt een heel team handen of een machine die de handenarbeid van je overneemt, onmisbaar.

Hetzelfde geldt voor dieren, bomen, heesters en bloemen. Zolang je maar één schaap, een paar bomen en een kleine border bloemen moet verzorgen, kan het zonder veel hulpmiddelen. Maar zodra je die schaal uitbreidt, moet je kiezen tussen extra helpers of machines. De sector heeft vooral gekozen voor dat laatste. Dat blijkt onder meer uit de daling van de arbeidsintensiteit (pagina 19) en de

toegenomen mechanisatie. Hoe ziet de infrastructuur van onze boerderijen er dan uit? Over het schoeisel van onze boeren hebben we geen informatie gevonden, maar dat er nog veel klompen in de kast staan betwijfelen we. Wat we wel hebben gevonden zijn investeringscijfers en de algemene evolutie van de landbouwmachines op de markt.

Mechanisatie en automatisatie

In het boekje 'Terug in de tijd met Veldverkenners'¹ stonden we al stil bij de evolutie van landbouwmachines de afgelopen 200 jaar. Zo leerden we dat tussen 1845 en 1850 de eerste **stoommachines** op het veld verschenen, maar dat de meeste boeren bleven oogsten met pik en pikhaak tot 1880. In 1904 werd de mobiele tractor met **brandstofmotor** geïntroduceerd, maar pas rond 1950 raakte die echt ingeburgerd. Snel volgden de **zelfrijdende** machines, die vaak ook meerdere taken konden combineren (bv. oogsten, reinigen, sorteren en verpakken). Op melkveebedrijven brak vervolgens in 1965 de melkmachine door, gevolgd door de **melkrobot** vanaf 1995. In 2010 ten slotte werden **GPS**-gestuurde

1. 'Terug in de tijd met Veldverkenners' is nog steeds digitaal te lezen op www.veldverkenners.be/boekje en kan vanaf 5 exemplaren in papieren versie worden aangevraagd via info@veldverkenners.be.

Investeringsgraad

Totale investeringen
2013

462
miljoen euro

59 %

productie- of leveringsmethodes

18 %

afzet en vermarkting

13 %

bedrijfsorganisatie

8 %

producten

Steun Vlaamse Overheid
2014

62 → **5.642**
miljoen euro vernieuwingen

36 %

bouw of verbetering van
bedrijfsgebouwen

35 %

aankoop van materiaal, vee en
aanplantingen

20 %

andere bedrijfsverbeteringen

tractors geïntroduceerd, een functionaliteit die intussen standaard verkocht wordt op alle nieuwe modellen. De nieuwste machines gaan bovendien nog een stapje verder en bevatten behalve een GPS ook **sensoren** die tijdens het veldwerk metingen uitvoeren en de gegevens *in real time* doorsturen. Zo wordt het voor de boer en zelfs voor zijn afnemer mogelijk om alles vanop afstand te volgen en *instant* een kwaliteitsbeoordeling uit te voeren. In de stallen en serres geldt hetzelfde verhaal: robots zijn intussen ingeburgerd, vaak al uitgerust met sensoren die het volgende tijdperk van automatisatie inluiden.

Wie zijn de innovators?

Bedrijven die innoveren zijn gemiddeld groter dan bedrijven die dat niet doen, hebben een jongere bedrijfsleider en hebben vaker een opvolger. Bedrijven van boeren die met andere woorden aan het uitbollen zijn (bv. boeren ouder dan 45 jaar zonder opvolger), innoveren minder.

Volgens de fabrikanten zullen deze vormen van **smart farming** binnen 10 jaar gemeengoed zijn. Meer info over die nieuwe technieken vind je in het boekje 'Vooruitblikken met Veldverkenners'².

Geen Bokrijk

Wie dus denkt dat de boerenstiel een achtergestelde sector is en boer(inn)en nog steeds klompen en bolletjessaals dragen, is waarschijnlijk nog nooit op een boerderij geweest. Tenzij in Bokrijk. De investeringsgraad van de sector mag bovendien niet onderschat worden. In totaal werd er in 2013 bijvoorbeeld **462 miljoen euro** ➡

2. 'Vooruitblikken met Veldverkenners' is nog steeds digitaal te lezen op www.veldverkenners.be/boekje en kan vanaf 5 exemplaren in papieren versie worden aangevraagd via info@veldverkenners.be.

geïnvesteed. Waarin concreet, weten we niet. Maar we weten wel dat bijna de helft van de land- en tuinbouwbedrijven (**43%**) in 2012 of 2013 een *vernieuwing* doorvoerde. In de tuinbouw bedroeg dat aandeel zelfs 53 procent. Het betrof innovatie op volgende vlakken:

- productie- of leveringsmethodes (59%),
- afzet en vermarkting (18%),
- bedrijfsorganisatie (13%),
- producten (8%).

Concreet gaat het onder meer om de aankoop van een machine of vernieuwing van een stal, het ontwikkelen van een nieuw product, een bedrijfsovername en het aanwenden van nieuwe verkoopkanalen.

Een deel van deze innovaties werd mede gefinancierd door de Vlaamse overheid. Land- en tuinbouwers kunnen immers investeringssteun (VLIF³-steun) aanvragen. Het aantal steunaanvragen dat werd goedgekeurd en het type vernieuwing waarop zij betrekking hebben, zal ons ongetwijfeld ook iets leren over innovatie in de sector. Zo trok Vlaanderen in 2014 bijna **62 miljoen euro** uit voor **5.642 vernieuwingen**⁴. De meeste waren gericht op:

- bouw of verbetering van bedrijfsgebouwen (36%),
- aankoop van materiaal, vee en aanplantingen (35%),
- andere bedrijfsverbeteringen (20%).

Investerings in verbredingsactiviteiten zoals hoeveverkoop, hoeve-toerisme, landschapsbeheer en productie van hernieuwbare energie betrof slechts 7 procent van de goedgekeurde vernieuwingen. Wat het doel van de investeringen betreft, primeert het **economische (69%), gevolgd door verbeteringen op vlak van milieu (20%)**.

Nieuwe landbouw

Wat is dat?

© Mine Dalemans

Op pagina 17 schreven we al dat 30 procent van de boerderijen (waarschijnlijk) niet gerund wordt door fulltime boeren, maar door boeren in bijberoep en door hobbyboeren. Tot deze categorie behoren ook de initiatiefnemers achter enkele nieuwe vormen van landbouw, zoals stadslandbouw en *community supported agriculture* (CSA¹).

Ondanks het feit dat ze vaak niet fulltime met landbouw bezig zijn, zou het verkeerd zijn deze mensen niet als land- of tuinbouwers te beschouwen. Ze bewerken tenslotte ook een deel van onze landbouwgrond (8%). Of zoals voormalig Boerenbondvoorzitter Piet Vanthemsche het in 2015 stelde:

”

Nieuwe vormen van landbouw zoals urban farming en community supported agriculture worden dikwijls bedreven door mensen die geen kinderen zijn van landbouwers. Ze ontstaan in een stedelijke omgeving vanuit sociale motieven. Het zijn nieuwe boeren, die ons dingen gaan leren die wij vandaag nog niet weten. Maar ook zij zijn boeren. Boeren zijn boeren.

Gemeenschapslandbouw

Is de stad het nieuwe platteland? Zo ver zouden we niet durven gaan, maar het animo dat in de stad(srand) leeft voor landbouw (of toch voor een bepaalde vorm van landbouw) is de laatste jaren wel opvallend groot. Dit dankzij de vele kleinschalige initiatieven die zijn opgestart, zoals CSA-boerderijen en stadslandbouw-parken. CSA staat voor *community supported agriculture* of gemeenschapslandbouw. Concreet gaat het om biologische zelfoogst- en zelfplukboerderijen waaraan consumenten lidgeld betalen, in ruil voor een deel van de oogst en inspraak in het teeltplan en de prijszetting. De eerste CSA-boerderij in Vlaanderen werd in 2007 opgericht, maar intussen telt het netwerk al **35 boerderijen**. Wat het aantal

© Mine Dalemans

leden betreft, stond de teller in 2014 voor 19 CSA's op bijna 3.000². Dat was (te) veel, dus werkten veel boerderijen met een wachtlijst en een ledenstop. Gemiddeld zijn ze immers maar 1,6 hectare groot, en kunnen ze dus maar een beperkt aantal gezinnen voeden. Hoe dan ook, het is duidelijk dat deze vorm van landbouw aan een stevige opmars bezig is in Vlaanderen. Het enige wat die opmars remt, is het gebrek aan geschikte en vooral betaalbare grond.

Stadslandbouw

Gezien CSA-boerderijen vaak hun oorsprong en leden vinden in de stad, wordt het soms beschouwd als een vorm van stadslandbouw. Al denken we bij stadslandbouw eerder aan buurt- en

dakmoestuinen, verticale landbouw, containerlandbouw en aquaponie³. Zoals Piet Vanthemsche in het citaat hiernaast al zegt, hebben deze vormen van stadslandbouw vaak een sociaal-culturele insteek. Zo zijn er in onze steden voorbeelden genoeg van kleinschalige projecten waar voedselproductie gekoppeld wordt aan buurtwerking, maatschappelijke integratie, werkcreatie, educatie, armoedebestrijding, enzovoort. Enkele van deze voorbeelden vind je op www.veldverkenners.be⁴.

Voedselteams

Niet nieuw, maar wel een vaste waarde binnen de sector en ook een vorm van gemeenschapslandbouw, zijn voedselteams⁵. Een voedselteam is een groep

3. De combinatie van groente- en/of kruidenteelt met vissenkweek in een gesloten watercircuit. Meer info: www.veldverkenners.be (zoeken > aquaponie) 4. Zoeken > stad 5. www.voedselteams.be

gezinnen uit dezelfde buurt die samen rechtstreeks aankopen bij (vaak biologische) lokale producenten. Elke week leveren die producenten de bestellingen op een centraal ophaalpunt, vaak iemands garage, de lokale wereldwinkel of een school. Vlaanderen telt momenteel zo'n **175 voedselteams**. De vzw Voedselteams bestaat dit jaar trouwens 20 jaar.

Andere boer-burgerinitiatieven

De vzw Voedselteams was een pionier, maar anno 2016 is ze lang niet meer de enige organisatie die zich richt op rechtstreekse verkoop en contact tussen boer en consument. De laatste jaren zijn verschillende initiatieven uit de grond gestampt. Sommige zijn intussen weer verdwenen of *on hold* gezet (bv. de Fermetisten⁶), maar andere groeien en breiden uit. Zo zijn er de Buurderijen⁷, die boeren en burensamenbrengen op een vaste plek en op een vaste dag in de week, en MARTA⁸, de Antwerpse boerenmarkt 2.0 die in 2015 nog ambulant was maar voor 2016 al een vaste stek zoekt. En er zijn natuurlijk de initiatieven van boeren zelf. Sommige bieden groente- of fruitabonnementen aan en/of verkopen hun producten op een boerenmarkt, in een automaat of in een winkel op de boerderij⁹. Deze vormen van *korte keten* zijn niet nieuw, maar spreken wel een groeiend publiek aan.

Wijkveld

Activiteiten? 2 ha biologische groenten, kruiden en kleinfruit, 3 ha weiland dat begraaasd wordt door de geiten van een collega (ook bio).

Waarom? Michiel: "Ik wilde iets doen waar ik later fier op kan zijn en mensen een alternatief bieden voor de manier waarop hun voedsel vandaag wordt geproduceerd: biologisch, solidair en zonder verspilling. Door op voorhand te betalen, dragen mijn leden mee het risico, en doordat ze mij zelf op het veld zien werken, zijn ze ook bereid daarvoor te betalen (solidair). Bovendien leren ze voeding terug naar waarde te schatten, en slagen we erin geen grondstoffen te verspillen omdat we exact weten voor hoeveel klanten we telen."

Achtergrond? Noch Michiel noch Dave zijn boerenzonen. Michiel werkte vroeger als geluidstechnicus en volgde een opleiding biolandbouw via Landwijzer¹⁰.

Droom? Michiel: "We werken in een beschermd landschap en mogen daardoor naast het veld geen gebouw optrekken. Dat is jammer, want er is veel vraag naar educatie vanuit de stad Gent. Ik zou daar graag op ingaan, want ik vertel graag mijn verhaal, maar zonder mogelijkheid om te schuilen als het regent, is dat moeilijk."

www.wijkveld.be

”

Alleen zou ik meer kunnen verdienen, maar zou ik moeten inboeten aan levenskwaliteit. Door met een partner te werken, kan ik bijvoorbeeld zonder zorgen op vakantie met mijn gezin.

Michiel

Wat? Zelfoogstboerderij (CSA) in Destelbergen sinds 2009.

Wie? Michiel (46) en Dave (36), twee zelfstandige landbouwers (fulltime).

Wie nog? 360 leden (en een 100-tal op de wachtlijst).

Landbouw in een breder perspectief

In totaal produceerde de Vlaamse land- en tuinbouw in 2015 voor 5,5 miljard euro aan plantaardige producten, vlees, eieren en melk. Dat levert een bijdrage aan de economie, maar hoe groot is die bijdrage? Enkele feiten en cijfers om landbouw in een breder perspectief te plaatsen.

	Totale ABC 2013	Land- en tuinbouw (aandeel in ABC) 2013
Omzet	61,1 miljard €	5,8 miljard € (9,5 %)
Netto toegevoegde waarde	8,4 miljard €	1,3 miljard € (15 %)
Tewerkstelling	147.402 werknemers	58.480 werknemers (40 %)
Investeringsen	1,6 miljard €	462 miljoen €

Het ABC

=agrobusinesscomplex

land- en tuinbouw

voedingsindustrie

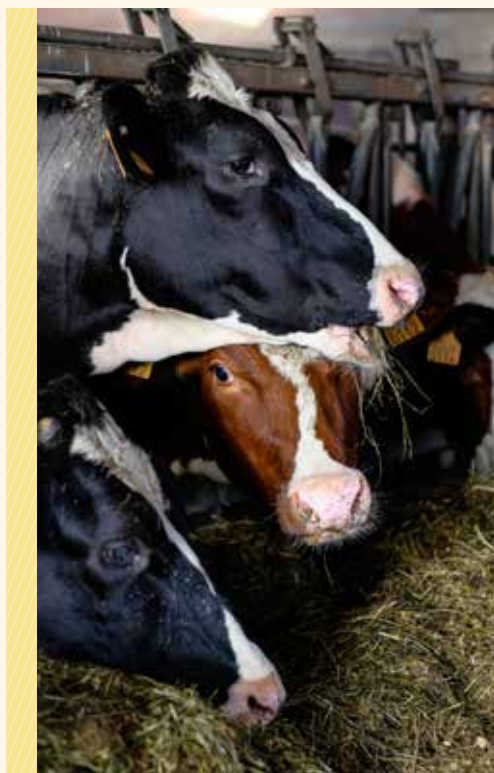

toeleveranciers

handelaars

De Belgische land- en tuinbouw genereert vandaag zo'n 0,8 procent van het bruto binnenlands product¹ (bbp). Dat is niet veel, maar eigenlijk is het aandeel nooit veel groter geweest (in 1980 bedroeg het 1,13 %). Een ander beeld krijg je echter als je de voedingsindustrie meerekent. Die staat in voor 2,2 procent van het bbp. En dan heb je nog de andere schakels in de keten waarvan je de landbouw- en voedingssector niet los kan zien: toeleveranciers (bv. voeder, gewasbescherming) en handelaars (tussenhandel, veilingen en groothandel). Die keten wordt het **agrobusinesscomplex** (ABC) genoemd. Het ABC produceert, verwerkt en verhandelt producten uit de landbouwsector, en vormt samen met de consument, detailhandel (bv. supermarkten) en catering de volledige voedselketen. Het ABC heeft een belangrijke economische waarde binnen onze economie. Zo genereerde het in 2013 een toegevoegde waarde van **8,4 miljard euro** en creëerde het 147.402 banen. Ter vergelijking: de toegevoegde waarde van de land- en tuinbouwsector zelf bedroeg 1,3 miljard euro en die van de voedingsindustrie 4,6 miljard euro. ➡

1. De totale waarde van alle finale goederen en diensten die op een jaar tijd in een land worden geproduceerd.

	Europa	België	Nederland	Duitsland	Frankrijk
Bijdrage in de totale Europese productiewaarde 2013		2 %	6,7 %	13 %	18 %
Bruto toegevoegde waarde 2012	160 miljard €	2,4 miljard €	8,4 miljard €	17 miljard €	32 miljard €
Output 2012	406 miljard €	8,5 miljard €	26 miljard €	55 miljard €	77 miljard €

Belgische landbouw in Europa

België is maar een kleine vis binnen de Europese landbouw, toch wat productiewaarde betreft. In 2013 genereerde ons land bijvoorbeeld slechts 2 procent van de totale Europese productiewaarde (Vlaanderen: 1 % in 2012), terwijl onze buurlanden Frankrijk en Duitsland de twee belangrijkste producenten waren, met een bijdrage van respectievelijk 18 en 13 procent. Ook Nederland was een grotere producent (6,7 %) dan België. In de tabel hierboven vind je enkele vergelijkende cijfers.

Agrohandel

Ons land exporteert meer landbouwproducten² dan het importeert. België heeft met andere woorden een *positieve agrohandelsbalans* (goed voor 4,9 miljard euro in 2013). Het aandeel van Vlaanderen daarin is groot (79 % van de import, 80 % van de export). Maar hoe belangrijk is onze agrohandel in de totale Belgische handel? Niet onbelangrijk, zo blijkt. Landbouwproducten maken zo'n **10 tot 11 procent** uit van onze import en export. Gezien het van zo'n kleine sector komt, is dat best indrukwekkend. Hetzelfde geldt voor het aandeel van onze agrohandel in de totale Europese agrohandel. België bekleedt maar liefst de zesde (**7 %**) en vijfde plaats (**8 %**) wat import en export van landbouwproducten betreft. In de export van diepvriesgroenten en verwerkte aardappelen is ons land zelfs koploper (uitvoerwaarde 1,1 en 1,5 miljard euro).

² Landbouwproducten zijn akkerbouw-, tuinbouw-, dierlijke, agro-industriële en 'andere' producten. Behalve primaire voedingsmiddelen behoren ook gewasbeschermingsmiddelen, vis en dranken tot de categorie.

Handelspartners

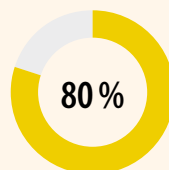
De landen waarmee België handel voert in landbouwproducten zijn in de eerste plaats onze buurlanden (63 % van de import, 67 % van de export). Importeren doen we verder vooral uit verre landen (koffie, rijst, chocolade, soja en palmolie) en exporteren naar Europese lidstaten die geen buurland zijn.

De paradepaardjes van de Belgische agrohandel zijn, in volgorde van belang:

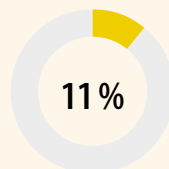
	Exportwaarde 2013
 Zuivelproducten	3,3 miljard €
 Aardappelbewerkingen	1,5 miljard €
 Varkensvlees	1,4 miljard €
 Diepvriesgroenten	1,1 miljard €

Belgische export

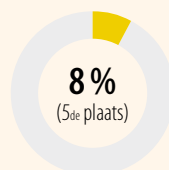
Aandeel **Vlaanderen** in Belgische export van landbouwproducten (2013)

Aandeel export van landbouwproducten in **totale Belgische export** (2013)

Aandeel **België in Europese export** van landbouwproducten (2013)

**DE JUISTE
KAAS IS SNEL
GEKOZEN.**

www.bruggekaas.be

Colofon

Uitgever: Vlaams infocentrum land- en tuinbouw (VILT vzw) | **Redactie-adres:** VILT vzw, Koning Albert II-laan 35 bus 57, 1030 Brussel, 02 552 81 92, redactie@veldverkenners.be, www.veldverkenners.be |

Medewerkers: Philip Vanoutrive, Nele Jacobs | **Vormgeving:** Jansen & Janssen, www.jaja.be |

Verantwoordelijke Uitgever: VILT vzw, Josse De Baerdemaeker, Koning Albert II-laan 35 bus 57, 1030 Brussel | **Foto cover:** © Alan Smithee / photocase.com | © Alle rechten voorbehouden. Niets van deze uitgave mag worden vermenigvuldigd zonder schriftelijke toestemming van de uitgever.

Bronnen

- Platteau J., Van Gijseghe D. & Van Bogaert T. (2014) Landbouwrapport 2014, Departement Landbouw en Visserij, Brussel.
- Platteau J., Van Gijseghe D., Van Bogaert T. & Maertens E. (2012) Landbouwrapport 2012, Departement Landbouw en Visserij, Brussel.
- Vuylsteke A., Bergen D. & Demuyne E. (2014) Schaalgrootte en schaalvergroting in de Vlaamse land- en tuinbouw, Departement Landbouw en Visserij, afdeling Monitoring en Studie, Brussel.
- Bernaerts E. & Demuyne E. (2015) De productierekening van de Vlaamse land- en tuinbouw 2015, Departement Landbouw en Visserij, afdeling Monitoring en Studie, Brussel.
- VLIF-activiteitenverslag 2014, Departement Landbouw en Visserij, Brussel.
- Bergen D., Demuyne E. & Samborski V. (2015) Vervennootschappelijking in de Vlaamse land- en tuinbouw – 2015, Departement Landbouw en Visserij, Brussel.
- Samborski V. & Van Belleghem L. (2015) De biologische landbouw in Vlaanderen: stand van zaken 2014, Departement Landbouw en Visserij, Brussel.
- Zwaenepoel E. & Van Gijseghe D. (2015) Landbouw in stedelijke omgeving. CSA's en andere initiatieven, Departement Landbouw en Visserij, afdeling Monitoring en Studie, Brussel.
- Van Bogaert T., Platteau J. & Van Gijseghe D. (2008) Beknopte beschrijving van de landbouw in de Verenigde Staten, Brazilië, China en India, Departement Landbouw en Visserij, afdeling Monitoring en Studie, Brussel.
- Landbouwcijfers, Departement Landbouw en Visserij, afdeling Monitoring en Studie, Brussel, lvlaanderen.be/nl/voorlichting-info/feiten-cijfers/landbouwcijfers.
- Landbouwzakfolder 2015, Departement Landbouw en Visserij, Brussel.
- Landbouwgegevens 2014, Federale Overheidsdienst Economie, Algemene Directie Statistiek, Statistics Belgium, Brussel.
- Landbouwenquête mei 2013, Federale Overheidsdienst Economie, Algemene Directie Statistiek, Statistics Belgium, Brussel.
- Kerncijfers landbouw 2015, Federale Overheidsdienst Economie, Algemene Directie Statistiek, Statistics Belgium, Brussel.
- Bevoorradingbalansen landbouw 2000-2013, Federale Overheidsdienst Economie, Algemene Directie Statistiek, Statistics Belgium, Brussel, economie.fgov.be/nl/modules/publications/statistiques/economie/Bevoorradingbalansen.jsp.
- Agriculture, forestry and fishery statistics 2014 edition, Eurostat.
- Agriculture in the European Union, Statistical and economic information, Report 2013, European Commission, Directorate-General for Agriculture and Rural Development, ec.europa.eu/agriculture/statistics/agricultural/2013/index_en.htm
- VILT.be.

Een recept voor elk moment met het beste van hier

zeeduivelspiesjes met tomatencoulis

broodsalade met gegrilde makreel

strooi er eventueel wat
bieslookbloemetjes over

radisjesalade

gegritte inktvis

salade met langoustines

serveer met een jonge
sla met verse kruiden en
kruidenvinaigrette

zouche met pladijs, kruiden en erwtes

